

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ДРАБИК ОКСАНА МИКОЛАЇВНА

УДК:332.025.12:35.087.43(477)

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В
КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ**

Спеціальність 08.00.03 - Економіка та управління національним
господарством

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Кам'янець-Подільський – 2018

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Подільському державному аграрно-технічному університеті Міністерства освіти і науки України, м. Кам'янець-Подільський.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Волошук Катерина Богданівна,
Подільський державний аграрно-технічний університет,
завідувач кафедри економіки, підприємництва, торгівлі та
біржової діяльності.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Васильчак Світлана Василівна,
Львівський державний університет внутрішніх справ
МВС України,
професор кафедри економіки та економічної безпеки.

кандидат економічних наук, доцент
Лояк Лілія Миколаївна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
доцент кафедри готельно-ресторанної та
курортної справи ДВНЗ.

Захист відбудеться «13» грудня 2018 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 71.831.02 в Подільському-державному аграрно-технічному університеті за адресою: 32300, м. Кам'янець-Подільський, вулиця Шевченка, 13, ауд. 20.

Із дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Подільського-державного аграрно-технічного університету за адресою: 32300, м. Кам'янець-Подільський, вулиця Шевченка, 13, ауд. 20, головний корпус.

Автореферат розісланий «12» листопада 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

Т.Л.Білик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Пенсійне забезпечення є однією з найактуальніших соціально-економічних проблем сучасності та як складник соціального захисту воно пов'язане з політичними й економічними процесами, тому в історичному аспекті його потрібно розглядати в розрізі тенденцій, які спостерігаються в суспільстві. В умовах глобального старіння населення пенсійні системи, засновані на принципі солідарності поколінь, не спроможні забезпечити гідний рівень життя непрацездатним і особам похилого віку. Складні, глобальні та довготривалі особливості цієї проблеми потребують пошуку нових методів дослідження можливості моделювання еволюційної динаміки пенсійних систем.

Вплив на пенсійну систему таких чинників, як несприятлива демографічна ситуація, недостатній рівень економічного розвитку в країні, наявність безробіття, порушень у сфері оплати праці не дозволяє забезпечити належний соціальний захист населення країни. Із передбачених у законодавстві трьох рівнів пенсійної системи, сьогодні фактично працює лише солідарна, яка передбачає виплату пенсій теперішнім пенсіонерам за рахунок працюючих осіб. Звичайно, реформи в країні здійснюються, проте належного пенсійного забезпечення громадяни України не мають, оскільки третина українців отримує пенсійні виплати на рівні прожиткового мінімуму.

Проблема пенсійного забезпечення знаходить відображення у наукових працях багатьох економістів. Вагомий внесок у розробку питань реформування пенсійного забезпечення зробили закордонні вчені: Й. Шумпетер, К. Жюгляр, К. де Грін, Є. Астрахан, Л. фон Берталанфі, В. Ешбі, Дж. Краулі, Джон Вейт-Уілсон, М. Кондратьєв, А. Азриліян, О. Соловійов, Ю. Конопліна та ін. Переважна більшість теоретичних положень щодо пенсійного забезпечення та перспектив його розвитку ґрунтовно розроблена й представлена науковою спадщиною таких учених і практиків, як О. Андрійко, Д. Базилевич, Д. Богиня, С. Васильчак, О. Василик, О. Грішнова, Л. Дідківська, І. Жмурко, Б. Зайчук, В. Золотарьов, О. Здоровцов, Л. Коваль, О. Коваль, В. Колбун, О. Линдюк, Е. Лібанова, О. Мачульська, М. Малік, Б. Надточій, О. Ніколюк, В. Опарін, О. Палій, О. Петрушка, М. Плаксій, С. Прилипко, М. Ріппа, В. Роїк, В. Рудик, П. Саблук, І. Сирота, В. Скуратівський, Д. Стеченко, Л. Ткаченко, В. Толуб'як, В. Юрчишин.

Водночас, незважаючи на широкий спектр досліджуваних проблем і не применшуючи вагомості й значущості внеску вказаних учених, варто зазначити, що питання формування пенсійної системи потребують більш глибокого науково-теоретичного та прикладного опрацювання. Недостатньо досліджені теоретико-правові основи, реформи, програми, принципи й методологічні основи здійснення пенсійного забезпечення, реалізації соціальної політики, узагальнення світового досвіду пенсійного забезпечення і соціального захисту, стандартів захисту сільського населення, що зумовило вибір теми, мету й завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри економіки, підприємництва, торгівлі та біржової діяльності економічного факультету і є частиною науково-дослідної теми Подільського державного аграрно-технічного

університету «Розробка заходів з підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва на основі втілення досягнень науково-технічного прогресу, раціонального використання виробничого та трудового потенціалу, фінансових, інвестиційних та інформаційних ресурсів, запровадження ефективного менеджменту, застосування передових досягнень в обліку та аудиті» (номер державної реєстрації 0110U005064) і «Формування стратегії та пріоритетів інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації» (номер державного реєстру 0114U007032), в межах якої дисертантом досліджено пенсійну систему України та інших країн, визначено необхідність упровадження нових сучасних підходів, стратегічні напрямки державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення, можливості та завдання упровадження концепції соціального добробуту.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретично-правових, науково-методичних положень та розробка практичних рекомендацій із удосконалення державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення.

Відповідно до поставленої мети у роботі поставлено і розв'язано такі завдання:

- розкрити теоретично - правові засади державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення;
- узагальнити світовий досвід пенсійного забезпечення й соціального захисту сільського населення;
- удосконалити методичні основи ефективності державного регулювання пенсійного забезпечення;
- проаналізувати динаміку рівня пенсійного забезпечення загалом, зокрема сільського населення;
- визначити основні показники роботи органів Пенсійного фонду й соціального захисту сільського населення;
- провести аналіз ефективності функціонування механізмів державного управління розвитком пенсійної системи України;
- обґрунтувати стратегічні напрями трансформації пенсійного забезпечення;
- розробити механізм державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті євроінтеграційних перетворень;
- виявити можливості упровадження концепції соціального добробуту в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси формування й функціонування пенсійного забезпечення як складника вітчизняної системи соціального захисту сільського населення.

Предметом дослідження є науково-методичні підходи, інструменти вдосконалення пенсійного забезпечення як складника державної системи соціального захисту сільського населення.

Методи дослідження. Теоретичною й науково-методичною базою дослідження є фундаментальні положення теорії становлення та розвитку пенсійного забезпечення і соціального захисту населення, законодавчі та нормативні матеріали державних органів і наукові праці українських і зарубіжних

учених. У дисертаційному дослідженні використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи економічних досліджень, що сприяли досягненню якнайповніших і достовірних результатів: системно-структурний аналіз (дослідження й виявлення закономірностей, тенденцій та особливостей державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту населення-підрозділи 1.2; 1.3); монографічний, порівняльний, графічний (оцінка стану пенсійного забезпечення, соціального захисту населення, показників роботи Пенсійного фонду-підрозділи 2.1; 2.2; 2,3) статистично-математичний (у процесі виявлення впливу чинників на стан пенсійного забезпечення-підрозділи 2.1; 2.2; 2,3); кореляційно-регресійний аналіз (під час прогнозування й виявлення чинників впливу на пенсійну систему-підрозділи 2.3; 3.1; 3.2; 3.3); SWOT-аналіз (для встановлення можливостей і загроз пенсійної системи України - підрозділ 3.1); матричний-підрозділ 3.1; моделювання (упродовж прогнозування основних чинників впливу на пенсійну систему-підрозділи 3.2; 3.3); групування, конгломеративний метод для побудови дендрограми (подібність регіонів за основними чинниками-підрозділ 3.3).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі й нормативні акти Верховної Ради України; Кабінету Міністрів України; матеріали Пенсійного фонду України; Кам'янець-Подільського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Хмельницької області; Державної служби статистики України; Державної служби зайнятості України; органів соціального захисту населення; наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених; аналітичні розрахунки автора, виконані у процесі дослідження; ресурси мережі інтернетної.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці теоретичних і науково-методичних засад, визначенні особливостей функціонування сучасної пенсійної системи, узагальненні світового досвіду, виявленні закономірностей, нових підходів до удосконалення державного регулювання пенсійного забезпечення та соціального захисту населення, зокрема мешканців сільської місцевості в контексті євроінтеграційних перетворень:

удосконалено:

1. Розроблено алгоритм моделі пенсійної системи України як об'єкта державного управління, що охоплює всі зацікавлені сторони, через поглиблення персоніфікації пенсійних взаємовідносин між громадянином, бізнесом і державою. Модель побудована на основі гіпотези «семіотичної безперервності», відповідно до якої система є образом її середовища, тобто, якщо змінюється середовище, то змінюється й сама система, і, навпаки, якщо відбуваються зміни в системі, то змінюються й умови. На відміну від існуючої пенсійної системи удосконалена модель сприятиме поступовому скороченню гарантованих державою пенсій, ефективному функціонуванню пенсійного страхування шляхом нівелювання впливу демографічних чинників на стабільність фінансового стану солідарних систем та примноженню пенсійних активів на фінансовому ринку, забезпечуватиме гарантію відповідного рівня заміщення заробітної плати під час настання страхової події.

2. Проведене багатофакторне групування адміністративних областей України та побудована дендрограма подібності регіонів за основними чинниками

методом кластерного аналізу підтверджує тенденцію до зростання розміру пенсій. Інтерпретація результатів кластеризації дає підстави стверджувати про збільшення розміру пенсії, відповідно покращення пенсійного забезпечення, яке супроводжується підвищенням ВВП у розрахунку на 1 особу і середньомісячної заробітної плати, тоді як частки пенсіонерів у сільській місцевості й економічного активного населення зменшуються. Це не забезпечує розмір пенсій відповідно до трудового внеску більшості громадян.

3. Прогнозування за допомогою методу регресійного аналізу, зокрема екстраполяції тренду вказує на те, що однією з причин є інфляційний чинник, тобто збільшення пенсій (менше за рівень інфляції), яке в країні, є свідченням негативних, а не сприятливих тенденцій. Побудовані точкові прогнози доповнено інтервальними статистичними оцінками, що відображають оптимістичні й песимістичні рівні середнього розміру призначеної місячної пенсії пенсіонерам. Результати вказують на необхідність урахування органами державної влади, роботодавцями під час ухвалення рішень виявленої закономірності про те, що в майбутньому розмір пенсії сільського населення буде меншим, ніж у містах, і розрив між ними збільшуватиметься, кількість зайнятих у досліджуваних галузях економіки зменшуватиметься, проте тенденція до зменшення кількості пенсіонерів серед сільського населення поступово уповільнюється.

4. Одночасно з оптимізацією структури органів Пенсійного фонду України встановлено, що створюється єдина консолідована база даних про одержувачів пенсійних виплат і здійснюється впровадження електронних пенсійних справ; обслуговуються громадяни із питань пенсійного забезпечення незалежно від місця їх проживання й реєстрації; модернізується Реєстр застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування (РЗО); розпочато дистанційне обслуговування громадян через веб-портал послуг та видачу електронних пенсійних посвідчень, що одночасно є банківськими платіжними картками; запроваджується комплекс заходів, спрямованих на розширення використання інформаційних технологій, захист інформації, впровадження елементів електронного урядування. Обґрунтовано механізми державного регулювання пенсійної системи й ефективного поєднання із формуванням і активізацією самозахисних можливостей населення, коли працівник може фінансувати свою пенсію через індивідуальні приватні рахунки в державній чи недержавній накопичувальній системі пенсійного страхування.

5. Наукові підходи щодо прогнозування розвитку пенсійної системи на основі використання коефіцієнту заміщення пенсією втраченого доходу як загальноприйнятим і цілком коректним показником ефективності функціонування пенсійної системи зважаючи на те, що цей індикатор дозволяє не тільки оцінити адекватність пенсійного забезпечення, але й відбиває еквівалентність пенсійних прав і державних зобов'язань. Ми дійшли висновку про падіння добробуту пенсіонерів у останні роки й доволі низький рівень пенсій. Зниження коефіцієнта заміщення свідчить про створення демографічних диспропорцій у структурі населення, які вивляються в зростанні чисельності населення непрацездатного віку й зниженні чисельності населення працездатного віку.

Набуло подальшого розвитку:

6. Доповнення методики призначення й перерахунку пенсій шляхом осучаснення заробітків громадян за середньою заробітною платою, з урахуванням стажу та стажу для осіб, які набули свій страховий стаж, працюючи в сільському господарстві. У результаті урахування запропонованих нами змін особам, які мають стаж роботи в сільському господарстві, можуть бути збільшені розміри пенсій, це потребує поступово впровадження для того, щоб особи без або ж з мінімальним стажем залишалися на рівні мінімальних розмірів пенсій, а особи з великим стажем отримували збільшені розміри пенсійних виплат, що посилить соціальну справедливість, прийнятність, розуміння й підтримку реформи.

7. Пропозиції щодо обґрунтування ефективності пенсійної системи для застрахованої особи виступає поняття гідний рівень пенсійного забезпечення, який розглядається індикатором тільки стосовно розміру пенсії до прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Сучасний споживчий кошик для пенсіонера та відповідно, прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, повинні бути адаптовані до ринкових умов. У розвинених країнах прожитковий мінімум пенсіонера зазвичай використовується як цільовий орієнтир, що відбиває адекватність розміру пенсійних виплат для нестрахових пенсійних схем, де виплати є універсальними.

8. Методичні засади визначення ефективності пенсійної системи на базі компромісу інтересів усіх учасників пенсійного процесу. Оцінюючи її ефективність, треба розглядати індикатори, що дозволяють отримати всебічне уявлення про стан і розвиток системи пенсійного забезпечення. Основним індикатором ефективності пенсійної системи для ПФУ буде величина профіциту або дефіциту бюджету Фонду, тобто збалансованість доходів і витрат ПФУ, до того ж як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

9. Наукові підходи стосовно досягнення мети соціального розвитку, визначена Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що зумовлено необхідністю впровадження нових сучасних підходів до вітчизняного державного регулювання в соціальній сфері, а також уникнення потенційних соціальних ризиків. Виявлено необхідність переходу від традиційної соціальної політики до політики соціальної якості, котра реалізується Євросоюзом для досягнення суспільного стану, за якого громадяни мають можливість брати участь у соціальному й економічному житті суспільства в умовах підвищення власного добробуту та особистого потенціалу.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні, науково-методичні та прикладні положення доведено до рівня практичних пропозицій із удосконалення державного регулювання пенсійного забезпечення та соціального захисту населення, зокрема мешканців сільської місцевості в контексті євроінтеграційних перетворень.

Пропозиції автора щодо забезпечення європейських стандартів функціонування й надання послуг, підвищення прозорості діяльності, підготовки заходів із реалізації Стратегії модернізації розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року та варіанти формування бездефіцитного бюджету Пенсійного фонду з урахуванням новітніх інформаційних і управлінських

технологій використовуються керівниками й фахівцями для ухвалення ефективних організаційних і структурних рішень, спрямовані на зміцнення фінансової стабільності пенсійної системи (довідка ПФУ № від 25.05.2018 р.).

Результати наукового дослідження демографічного стану населення міста й району та впливу заробітної плати, сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування на розмір пенсій для населення використовуються спеціалістами управління під час призначення, перерахунків, виплати пенсій та допомог і сприяють підвищенню ефективності праці в головному управлінні Пенсійного фонду України в Хмельницькій області (довідка № 15554/08 від 29.12.2017 р.).

Пропозиції О.М.Драбик із оптимізації структури органів, обґрунтування ефективності пенсійної системи України й застрахованої особи через використання коефіцієнту заміщення пенсією втраченого доходу і відповідно гідний рівень пенсійного забезпечення шляхом осучаснення заробітків громадян за середньою заробітною платою, з урахування стажу та стажу для осіб, які набули стаж, працюючи в сільському господарстві, мають наукову й практичну значущість, використовуються спеціалістами управління у процесі призначення, перерахунків, виплаті пенсій та допомог, сприяють підвищенню ефективності праці в Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні Пенсійного фонду України Хмельницької області (довідка № 21321/01 від 04.12.2017 р.).

За пропозицією автора, прогнозування чисельності пенсіонерів на основі врахування змін нижньої та верхньої межі вікового цензу, що впливає на збільшення зайнятості, взято до уваги Кам'янець-Подільським міським центром зайнятості впродовж реалізації програм зайнятості населення й сприяють соціальному захисту незайнятих громадян міста (довідка № 1401/304А від 14.03.2018 р.).

За пропозицією автора досягнення цілей соціального розвитку визначених Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та впровадження нових сучасних підходів до вітчизняного державного регулювання в соціальній сфері, а також уникнення потенційних соціальних ризиків ураховуються під час розробки програми соціально-економічного розвитку міста та взяті до уваги департаментом соціального захисту населення Кам'янець-Подільської міської ради (довідка від 23.02.2018 р.).

Побудована дендрограма подібності регіонів за основними чинниками методом кластерного аналізу підтверджує тенденцію збільшення розміру пенсії, відповідно покращення пенсійного забезпечення, яке супроводжується підвищенням ВВП у розрахунку на 1 особу й середньомісячної заробітної плати, тоді як частка пенсіонерів у сільській місцевості та економічного активного населення зменшуються мають наукову і практичну значущість. За пропозицією автора розробка програми соціально-економічного розвитку сільського населення району взято до уваги управлінням соціального захисту населення Кам'янець-Подільської районної державної адміністрації (довідка № 432/Д від 08.05.2018 р.).

Окремі теоретичні й практичні положення дисертації використано в освітньому процесі Подільського державного аграрно-технічного університету під

час викладання дисципліни «Економіка праці та соціально-трудова відносини» та в науково-дослідній роботі викладачів, аспірантів, студентів університету в системі підготовки бакалаврів і магістрів економічного факультету (довідка від 18.04.2018 р.)

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, викладені у дисертації, отримані автором особисто. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, яка відображає особисте бачення автора щодо існуючих проблем у державному регулюванні пенсійного забезпечення й пенсійної системи України загалом.

Апробація результатів дисертації. Основні результати наукового дослідження доповідалися й отримали позитивну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Особливості реформування пенсійного забезпечення» (м.Хмельницький, 2013р.); «Забезпечення та результати реформування пенсійної системи» (м. Кам'янець-Подільський, 2013 р.); «Особливості пенсійного забезпечення сільського населення» (м. Кам'янець-Подільський, 2014 р.); «Основи пенсійної системи і соціальної безпеки» (м. Львів, 2015 р.); «Формування багаторівневої пенсійної системи ефективного соціального захисту населення» (м. Тернопіль, 2015 р.); «Механізми соціального захисту та пенсійного забезпечення сільського населення» (м. Житомир, 2015 р.); «Етапи реформування пенсійної системи» (Молдова, 2015 р.); «Пенсійне забезпечення в контексті соціального захисту населення» (м. Хмельницький, 2015 р.); «Розвиток пенсійного і соціального захисту населення України на основі використання світового досвіду» (м. Херсон, 2015 р.); «Формування бездефіцитного бюджету Пенсійного фонду для забезпечення належного соціального захисту населення» (м. Одеса, 2016 р.); «Методологічні основи здійснення та удосконалення пенсійного забезпечення» (м. Кам'янець-Подільський, 2017 р.).

Публікації. За результатами досліджень опубліковано 12 наукових праць, з них у наукових фахових виданнях – 5 статей, у наукових виданнях інших держав і виданнях України, включених до міжнародних науково-метричних баз 1 стаття, у публікаціях інших видань – 1 публікація, 5 публікацій у збірниках науково - практичних конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації складає 220 сторінок. Список використаних джерел із 230 найменувань займає 23 сторінки. Робота включає 51 таблицю, 25 рисунків, 16 додатків на 19 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У Вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету й завдання дослідження, його об'єкт, предмет і методи дослідження, а також сформульовані положення, які характеризують наукову новизну та практичне значення роботи.

У першому розділі «**Теоретичні та методологічні основи державного регулювання пенсійного забезпечення у контексті соціального захисту**

сільського населення» досліджено еволюцію наукової думки щодо сутності, узагальнено погляди вітчизняних і зарубіжних науковців щодо тлумачення змісту та механізмів, методичних основ ефективності державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення.

Досліджено сутність пенсійної системи, пенсії, пенсійного забезпечення України, з'ясовано їх поняття, структуру, функції, виокремлено основні методи державного регулювання, правові основи пенсійної системи України та фактори впливу на неї. Узагальнюючи наукові підходи до визначення поняття «пенсійна система», вважаємо, що це-сукупність правових, економічних, соціальних, фінансових і організаційних норм та інститутів, дія яких спрямована на створення відповідних умов, що виступають провідним чинником суспільного відтворення для матеріального забезпечення фізичних осіб у формі гідних пенсійних виплат. Для посилення соціального захисту громадян визначено принципи реалізації процесу реформування пенсійної системи України, характерні ознаки пенсійного забезпечення як складника пенсійної системи.

Досліджуючи питання соціального захисту ЄС у сільському господарстві, встановлено, що Спільна аграрна політика здійснюється не лише через регулювання ринків сільськогосподарської продукції, квотування виробництва, фінансову підтримку фермерів та їхню консолідацію, розвиток передової практики господарювання й підтримку структурних змін у аграрному секторі, використання інструментів системи соціального захисту населення (рис.1).

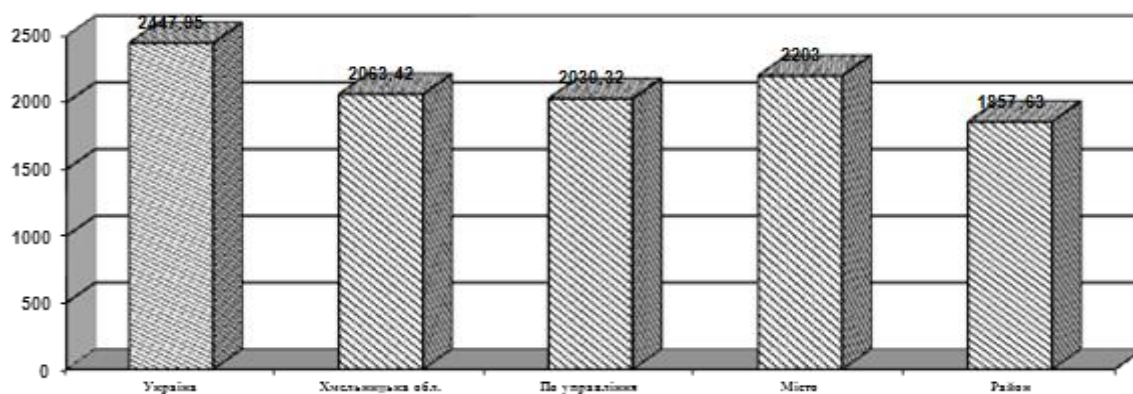
Рис.1.Інструменти системи соціального захисту сільського населення

Система соціального захисту населення є елементом соціальної політики держави, основою якої має бути покладені регулятори ринкової організації праці: заробітна плата як ціна послуг праці, конкуренція на ринку праці, трудова мобільність, рівень безробіття. Імплікацією цих проблем є те, що системи соціального захисту в сільському господарстві іноді розробляють не лише з метою захисту населення від втрати доходу, але й як інструменту аграрної структурної політики доходів.

Досліджено методологічні основи пенсійного забезпечення, встановлено, що кожному одержувачу пенсійної виплати розрахунок проводиться індивідуально, з урахуванням саме його індивідуальних показників. Запропоновано удосконалити методику розрахунків з урахуванням напрацьованого стажу, запровадження регіонального та коефіцієнту для працівників села, перерахунків пенсій шляхом осучаснення заробітків, оскільки на сьогодні коефіцієнт заміщення (пенсією-раніше отримувану заробітну плату) складає 30-50% та вдвоє нижчий від європейських.

У другому розділі «Сучасний стан державного регулювання пенсійного забезпечення і соціального захисту сільського населення» проаналізовано динаміку пенсійного забезпечення населення; основні показники роботи органів Пенсійного фонду та рівень ефективності державного управління розвитком пенсійної системи України й соціального захисту сільського населення.

У результаті дослідження сучасного стану пенсійного забезпечення населення України виявлено зменшення кількості пенсіонерів майже на 20% за 2000-2017 р. р. Як наслідок проведених реформ станом на 01.01.2018 року середній розмір пенсійної виплати в Україні складає 2479,20 грн. Він збільшився в динаміці за 2000-2017 р. р. з 68,9 грн. до 2479,20 грн., або в 36 разів.

Рис. 2. Середні розміри пенсійних виплат в Україні, Хмельницькій області, Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінню, місті Кам'янець-Подільський і Кам'янець – Подільському районі станом на 01.01.2018 року

Середній розмір пенсійної виплати (рис. 2) по Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінню станом на 01.01.2018 року на 448,88 грн. менше середнього розміру по Україні та на 33,10 грн. менше ніж по Хмельницькій обл., середній розмір пенсійної виплати по місту менше, ніж по країні на 244,95 грн. та по району відповідно на 590,32 грн.

Структура розмірів пенсійних виплат станом на 01.01.2018 року в розрізі міста Кам'янець-Подільського, Кам'янець-Подільського району (сільське населення) та Кам'янець-Подільського об'єднаного управління загалом

Показники	Розмір пенсійних виплат, грн.								
	До 800 грн	801-1000	1001-1500	1501-2000	2001-3000	3001-4000	4001-5000	5001-10000	Понад 10 000
Одержувачі пенсій, осіб									
Місто	42	146	7375	8368	6009	2531	894	721	61
Район	55	130	7543	9973	3410	915	283	208	19
Разом по управлінню	97	276	14918	18341	9419	3446	1177	929	80
Відношення кількості осіб за розмірами пенсійних виплат до загальної кількості одержувачів, %	0,2	0,6	30,6	37,7	19,3	7,1	2,4	1,9	0,2

Аналізуючи чисельність пенсіонерів за розмірами отримуваних пенсійних виплат у розрізі «місто, сільське населення та управління разом» (табл. 1), одразу фіксуємо значно зменшені розміри пенсій у жителів сільської місцевості. Так, до 1500 грн. отримують пенсії приблизно однакова кількість осіб, які проживають у місті та в сільській місцевості (районі). У районі менше, ніж у місті осіб, які отримують пенсії в розмірі 1501-2000 грн., кількість осіб у місті, які отримують пенсійні виплати від 2000 грн. і до понад 10 000 грн., у 2-3 рази більша.

Кошти (доходи) є основним і вагомим важелем забезпечення належного соціального захисту в частині пенсійного забезпечення для майже 12 млн. громадян нашої країни.

Таблиця 2

Динаміка потреби в коштах на виплату пенсій і грошової допомоги та забезпеченості власними коштами по Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінню Пенсійного фонду України Хмельницької області

Показники	Роки							Відношення 2017 р. до 2011 р., %
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Потреба в коштах, тис. грн.	620780,9	716974,6	769369,5	808402,5	841048,5	898404,0	1478824,3	238,2
Забезпеченість власними коштами, тис. грн.	278164,7	319812,4	326601,8	311612,8	355699,1	241046,7	447139,5	124,4
Рівень забезпечення власними коштами, % від загальної потреби	44,8	44,6	42,5	38,6	42,3	26,8	30,2	14,6

Темпи власних надходжень (табл.2) за 2017 рік порівняно з 2011 р. склали 30,2 % від загальної потреби коштів для виплати пенсій, що менше на 14,6%. Система формування та збору коштів для забезпечення безперервних пенсійних виплат є досить не простою. Досліджуючи кошти та доходи Пенсійного фонду, виявлено причини, які є перешкодою для наповнення бюджету: скрутний фінансовий стан державних підприємств та відсутність коштів на відшкодування пільгових пенсій, що зумовлює пошук інших джерел додаткового наповнення пенсійного бюджету, потрібних для забезпечення своєчасної виплати пенсій.

Забезпечення соціального захисту населення й підтримка безпеки в державі та суспільстві можливі лише за умови здійснення постійного моніторингу й оцінки рівня за значеннями індикаторів соціальної безпеки. Дослідивши статеву структуру населення України, стверджуємо, що тривалість життя українців зростає. До того ж тривалість життя чоловіків є значно нижчою від тривалості життя жінок. Якщо врахувати, що пенсійний вік жінок і чоловіків 60 років, то після виходу на пенсію чоловік отримуватиме її до 10 років, а жінка- 20 років. Розрив великий, але це природній фізіологічний процес, який, на нашу думку, можна вважати індикатором безпеки в Україні.

Таблиця 3

Фактичні й граничні критерії та показники окремих складників соціальної безпеки

Назва показника	Гранично-критичне значення	Ймовірнісні соціально-політичні наслідки	Фактичне значення по Україні за 2017р.
Співвідношення мінімальної і середньої заробітної плати	1:3	Декваліфікація і пауперизація робочої сили	1:2,85
Середня тривалість життя населення	75-79	Зниження життєздатності країни	71,98
Частка осіб старших 60 років до загальної чисельності населення	7%	Старіння населення	23 %

Зіставивши відношення мінімальної та середньої заробітної плати, які закладено в основу розрахунків розмірів пенсії, бачимо, що показник майже досягає граничного критичного рівня (1:3), знаходиться на порозі ймовірної декваліфікації та пауперизації робочої сили й призводить до масового зубожіння населення, зокрема й пенсіонерів, тобто не забезпечується повною мірою соціальний захист населення. Індикатор відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму впродовж аналізованого періоду менше від 1,5 та його значення перебуває у небезпечній зоні, що вказує на необхідність подальшого реформування пенсійної системи України.

Отже, необхідно вносити зміни в законодавство щодо постійного збільшення розміру мінімальної заробітної плати, яка сприятиме легалізації, кількості робочих місць, (зміна співвідношення працюючих і непрацюючих громадян),

може забезпечити бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду, належному соціальному захисту населення України.

У третьому розділі «Удосконалення механізму державного регулювання пенсійного забезпечення для впровадження концепції соціального добробуту» обґрунтовано стратегічні напрями трансформації пенсійної системи; удосконалено механізм державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті євроінтеграційних перетворень; розкрито можливості впровадження концепції соціального добробуту в Україні.

За останні роки пенсійне забезпечення більшості країн світу зазнало суттєвих змін. У міжнародній практиці створені й застосовуються нові пенсійні системи, які формуються на небюджетній основі. За даними Організації економічного розвитку і співробітництва на недержавні пенсії в країнах-членах ОЕСР припадає 21,6% пенсійних виплат, відмічається поступове збільшення частки недержавного пенсійного забезпечення в загальній структурі.

Більш широке застосування таких підходів до пенсійного забезпечення в Україні дозволило б знизити рівень соціального напруження в суспільстві й підвищити рівень життя осіб пенсійного віку, сприяло б підвищенню мотивації робітників до праці та більш дбайливому ставленню працедавців до людського капіталу. Призначення Пенсійного фонду в запропонованій моделі пенсійної системи України незмінне – фінансувати виплату державних пенсій застрахованим особам паралельно з використанням приватних індивідуальних рахунків і розвитком системи недержавного пенсійного забезпечення.

За результатами вивчення пенсійної системи як об'єкта державного управління, після з'ясування її понять, структури, функцій побудована сучасна модель. У розробленому алгоритмі, крім Пенсійного фонду складниками пенсійної системи мають стати зацікавлені сторони, починаючи від Президента, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, відповідних міністерств і відомств, недержавні пенсійні фонди, страхові організації, банківські установи, корпоративні, відкриті й професійні організації, фізичні особи. Аналіз стану пенсійної системи вказує на докорінні проблеми у функціонуванні, а саме: навантаження, що зростає на перший рівень, нерозвиненість другого й третього рівня. Задля ефективного функціонування ПС необхідний комплексний набір методів та важелів як економічного, так і правового, соціального впливу для створення підґрунтя дієвого менеджменту.

Основна мета удосконалення механізмів державного регулювання пенсійної системи – нівелювання впливу демографічних чинників на стабільність фінансового стану солідарних систем пенсійного страхування шляхом примноження пенсійних активів на фінансовому ринку й підготовка суспільства до наступних кроків реформи, а саме: поступове скорочення гарантованих державою пенсій і поглиблення персоніфікації пенсійних взаємовідносин між громадянином та державою. Як зазначалось раніше, основними індикаторами пенсійного забезпечення сільського населення є розмір пенсії в межах сільських територій, співвідношення із пенсійними виплатами міському населенню.

Для поглибленого вивчення взаємозв'язків між пенсійним забезпеченням і чинниками, які на нього впливають, використано метод кластерного аналізу, на

базі якого проведено багатофакторне групування адміністративних областей України.

Таблиця 4

Результати результатів кластерного аналізу

Показник	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4	Відхилення між крайніми кластерами, %
ВВП у розрахунку на 1 ос., грн	76919,00	50569,63	37139,89	23147,50	-69,91
Питома вага пенсіонерів у сільській місцевості у їх загальній кількості, %	29,69	33,28	40,19	47,72	60,73
Середній розмір призначеної місячної пенсії, грн	2585,15	2324,03	2262,51	2228,11	-13,81
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн	6892,67	6338,00	6099,78	5848,00	-15,16
Питома вага зайнятого населення в економічно активному, %	9,01	9,38	10,90	11,86	31,63

Дані табл. 4 дають підстави стверджувати, що збільшення розміру пенсії й середньомісячної заробітної плати супроводжується підвищенням ВВП у розрахунку на 1 особу, тоді як частки пенсіонерів у сільській місцевості й економічного активного населення зменшуються.

Нами проведено прогнозування за допомогою методу регресійного аналізу, зокрема, екстраполяції тренду на основі точкових та інтервальних статистичних оцінок.

Таблиця 5

Прогнозування пенсій сільського на міського населення та їх порівняльна характеристика

Показник	Роки		
	2018	2019	2020
Розмір пенсій у містах	1944,2	2069,83	2195,46
Розмір пенсій на сільських територіях	1613,42	1712,71	1812,01
Відхилення пенсій для сільського і міського населення, %	-17,01	-17,25	-17,47

З даних табл. 5 видно, що у майбутньому розмір пенсії у сільського населення буде меншим, ніж у містах і розрив між ними збільшуватиметься. У разі незмінності тенденції, що існує, у 2019 р. можна очікувати поступове уповільнення в зменшенні кількості пенсіонерів серед сільського населення.

Упродовж 10 років ми спостерігаємо тенденцію зменшення кількості пенсіонерів і збільшення середньої заробітної плати, тому для розрахунку прогнозних показників взято зменшення кількості пенсіонерів у розмірі 3 % щорічно й збільшення середньої заробітної плати на 10%, збільшення розміру

пенсій на 5% щорічно. З врахуванням зазначеного, визначено прогностні видатки Пенсійного фонду України. Отримані результати дають можливість стверджувати, що впродовж 10 років, із сьогоднішніх 11,7 млн. пенсіонерів у 2028 році їх кількість складатиме 8646,6 тис. чол. Середній розмір пенсійної виплати з 776 в 2008 році збільшиться до розміру 4038,4 грн. у 2018 році. Проте, через зменшення кількості одержувачів пенсій і збільшення середнього розміру пенсій, видатки Пенсійного фонду зростатимуть. Основним індикатором ефективності пенсійної системи для ПФУ буде величина профіциту або дефіциту бюджету Фонду, тобто збалансованість доходів і витрат ПФУ, причому як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ

1. За результатами проведеного вивчення системи пенсійного забезпечення як об'єкта державного управління, з'ясувавши її поняття, структуру, функції, запропоновано алгоритм побудови трирівневої моделі пенсійної системи України. Визначено, що система пенсійного забезпечення України повинна бути побудована на підставі балансу інтересів застрахованих осіб, страхувальників з одного боку, та одержувачів пенсій з другого, а також забезпечувати гарантію відповідного рівня заміщення заробітної плати під час настання страхової події. Застосування таких підходів до пенсійного забезпечення в Україні дозволило б знизити рівень соціальної напруги в суспільстві й підвищити рівень життя осіб пенсійного віку, сприяло б підвищенню мотивації робітників до праці та більш дбайливому ставленню працедавців до людського капіталу.

2. Виявлена проблема скорочення чисельності населення, тенденція підвищення тривалості життя поряд із зниженням народжуваності в Україні, Європі. За світовими стандартами, існує навантаження на працюючих, що створюється пенсіонерами (0,78, тобто на 10 працюючих припадає 8 пенсіонерів), є кризовим показником. Визначено, що в Україні практично кожна третя особа-пенсіонер, основним показником якості й рівня життя якого є розмір пенсії. Варто зазначити, що відрахування єдиного соціального внеску в процесі отримання мінімальної заробітної плати в Україні означає, щоб один пенсіонер отримав пенсію в мінімальному розмірі необхідні відрахування від 1,78 працюючих осіб. Демографічний прогноз і економічні розрахунки свідчать, якщо систему не змінити, то в майбутньому з'являться надзвичайно високі ризики того, що пенсійних внесків працюючих людей не буде достатньо для забезпечення виплат пенсій пенсіонерам.

3. Узагальнено теоретичні основи ідентифікації працездатного населення й встановлено, що не існує концепцій, чи хоча б пропонуваннях для обговорення критеріїв визначення частки працездатного населення у загальній його чисельності, нерозв'язаною науковою проблемою є типові для середньостатистичної особи вікові межі працездатного віку. Стрімке старіння населення буде знижувати фінансову спроможність працездатних громадян, негативно впливаючи на економіку, систему пенсійного забезпечення й охорону здоров'я.

4. Визначено, що якщо не змінювати існуючі тенденції, то розмір пенсійних виплати зросте, але жодний із прогнозів не свідчить про покращення рівня пенсійного забезпечення населення України, проте тенденція до зменшення кількості пенсіонерів серед сільського населення поступово уповільнюється. Згідно з прогнозами розмір пенсії сільського населення буде меншим, ніж у містах і розрив між ними збільшуватиметься. Моделювання еволюційної динаміки пенсійних систем має на меті прогнозування динаміки процесів пенсійного забезпечення, розробку сценаріїв розвитку пенсійних систем, прогноз часових рамок виникнення пенсійних криз.

5. Державне регулювання пенсійних систем є ефективним інструментом впливу держави на процеси в пенсійній сфері й застосовується нею для реалізації заходів пенсійної політики. Сукупність економічних, правових, соціальних, адміністративних і організаційних методів державного регулювання пенсійної системи здійснюється через регулювання макроекономічного, демографічного, соціально-психологічного впливу на розвиток пенсійної системи; діяльність системи інститутів, які забезпечують узгодженість інтересів суб'єктів пенсійної системи. В умовах припущення про збереження закону розподілу в майбутньому, моделюються коливання рівнів довіри агентів пенсійного соціуму до національних фінансових і пенсійних систем, що визначають їх поведінкові характеристики й масштаби розповсюдження добровільних накопичувальних пенсійних систем.

6. Пропонуємо змінити чинний розрахунок пенсійних виплат з метою стимулювання до легальних заробітків і встановлення справедливих розмірів пенсійних виплат, залежно від напрацьованого стажу. На нашу думку, було б справедливо ввести коефіцієнт підвищення пенсійної виплати особам, які свій страховий стаж набули, працюючи в сільській місцевості й сільському господарстві. Що, спонукало б до збільшення зайнятості, розвитку села, відповідно й наповнення всіх бюджетів.

7. Побудова дендрограми подібності регіонів за основними чинниками з застосуванням конгломеративного методу, дають підстави стверджувати, що впродовж 10 років відбувається збільшення розміру пенсії та відповідно покращення пенсійного забезпечення, яке супроводжується підвищенням ВВП у розрахунку на 1 особу й середньомісячної заробітної плати, тоді як частки пенсіонерів у сільській місцевості та економічного активного населення зменшуються. Динаміка співвідношень середнього розміру пенсійної виплати й прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність в Україні, дає всі підстави вважати, що рівень життя пенсіонерів украї низький, видатки Пенсійного фонду і надалі зростатимуть, тобто система не є ефективною.

8. Впровадження та розвиток добровільних накопичувальних компонентів пенсійних систем, визначається фінансовою пенсійною поведінкою індивідумів, що заснована на їх довірі до фінансової та пенсійної систем, бажанні та спроможності накопичувати кошти на старість через інститути пенсійної системи, що також підлягають циклічним коливанням. Очікувати суттєвого звуження тіньового сегмента ринку праці можливо лише за умови економічного зростання, створення ефективних робочих місць на підприємствах приватного сектора й

запровадження високих штрафних санкцій за використання нелегальної робочої сили, оскільки саме тіньова зайнятість спричиняє високий рівень оподаткування легального бізнесу.

9. Механізмами удосконалення моделі державного регулювання пенсійної системи України є визначальним для максимального досягнення мети пенсійної політики. Побудова довгострокових прогнозів і сценаріїв бездефіцитності Пенсійного фонду через встановлення відповідного рівня мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсійної виплати, ставки ЄСВ та страхового стажу передбачає розгляд попередніх тенденцій для встановлення довгострокових закономірностей і циклів та їх екстраполяцію в довгострокових тенденціях у майбутньому.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

1. Драбик О.М. Пенсійне забезпечення в контексті соціального захисту населення. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький, 2015. № 4. Т. 1. С. 99-104. (*Index Copernicus, Google Scholar, РИНЦ*) (0,60 друк. арк.). *(Автором визначено проблеми та необхідність упровадження в життя нової системи пенсійного забезпечення, соціально-економічні показники та індикатори, які визначатимуть адаптацію суспільства до глобального процесу трансформації демографічних структур і впливатимуть на соціальний захист населення і стабілізацію безпеки в Україні).*

2. Драбик О.М. Державне регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального розвитку. *Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка»*. 2018. Вип. 3-4 (74). С. 95-102. (*Index Copernicus, РИНЦ*) (0,75 друк. арк.). *(Автором розглянуто основні важелі державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального розвитку в Україні та встановлено, що негативно впливає на пенсійну систему країни стан зайнятості населення, безробіття, міграційні процеси).*

Статті у інших міжнародних наукових виданнях :

3. Драбик О.Н. Этапы реформирования пенсионной системы. Международная научная конференция, «Перспективы и проблемы исследований и научных образования в процессе Евро Интеграции» Кагульский государственный Университет им. Б. П. Хашдеу. Кагул. Республики Молдова. 2015. С. 12-14 (0,20 друк. арк.). *(Автором проведено аналіз етапів реформування пенсійної системи, на основі використання досвіду європейських країн з урахуванням демографічного стану й можливостей національної економіки).*

Публікації у наукових фахових виданнях:

4. Драбик О.М. Забезпечення та результати реформування пенсійної системи: *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. 2013. № 21. С. 338-343. *(Автором проведено аналіз результатів реформування пенсійної системи й визначено основні принципи їх поліпшення).*

5. Драбик О.М. Особливості пенсійного забезпечення сільського населення: *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. 2014. Вип. 22. С. 343-347. *(Автором досліджено особливості пенсійного забезпечення, зокрема сільського населення й установлено, що складність і розмаїття пенсійного законодавства зумовлюють непрозорість і незрозумілість системи, що спричиняє природне невдоволення людей).*

6. Драбик О.М. Розвиток пенсійного і соціального захисту населення України на основі використання світового досвіду. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 14. 2015. С.109-112. *(Index Copernicus, Google Scholar) (0,57 друк. арк.). (Автором розкрито тенденції розвитку пенсійного й соціального захисту населення України на основі використання світового досвіду для підвищення якості життя населення, яке значною мірою залежить від пенсійного забезпечення людей похилого віку та осіб, які працюють).*

7. Драбик О.М. Формування бездефіцитного бюджету Пенсійного фонду для забезпечення належного соціального захисту населення. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»*. Одеса, 2016. Вип. 12. Ч. 1. С. 58-62. *(Index Copernicus) (0,55 друк. арк.). (Автором досліджено питання формування бюджету, розглянуто динаміку, основні важелі негативного впливу й можливі варіанти покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду).*

Опубліковані праці апробаційного характеру:

8. Драбик О.М. Особливості реформування пенсійного забезпечення. Наукові орієнтири розвитку України в умовах євроінтеграції. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Хмельницький-Тернопіль Крок, 2013. С. 55-58. (0,22 друк. арк.).*

9. Драбик О.М. Основи пенсійної системи і соціальної безпеки. Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Збірник Матеріалів II Всеукраїн. наук.-практ. інтернет-конф. (15–16 травн. 2015 р., м. Львів). упоряд. А. М. Штангрет; редкол. : К. Б. Волошук, З. Б. Живко, В. І. Ляшенко та ін. Львів: Укр. акад. друкарства, 2015. С. 44-48. (0,21 друк. арк.).*

10. Драбик О.М. Формування багаторівневої пенсійної системи ефективного соціального захисту населення. *Всеукраїнська наукова Інтернет-конференція «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення (випуск 14)»*. *Збірник тез доповідей: випуск 14 (м. Тернопіль, 26-27 жовтня 2015 р.)*. Тернопіль : Тайп, 2015. С. 29-33. (0,25 друк. арк.).

11. Драбик О.М. Механізми соціального захисту та пенсійного забезпечення сільського населення. *Аграрна наука, освіта, виробництво: європейський досвід для України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 листоп. 2015 р. Житомир: ЖНАЕУ, 2015. С. 518-521. (0,19 друк. арк.).*

12. Драбик О.М. Методологічні основи здійснення та удосконалення пенсійного забезпечення. *Аграрна наука та освіта Поділля: збірник наукових праць міжнар. наук.-практ. конф. Ч.2. (14-16 березня 2017 р., м. Кам'янець-Подільський)*. Тернопіль : Крок, 2017. С.154-156. (0,21 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Драбик О.М. Державне регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Подільський державний аграрно-технічний університет, Кам'янець-Подільський, 2018.

Дисертаційна робота присвячена узагальненню й розвитку теоретично-правових, науково-методичних положень, розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення.

Теоретично обґрунтовано сутність пенсійної системи, пенсії, пенсійного забезпечення, з'ясовано їх структуру, функції, узагальнено наукові підходи й запропоновано власне трактування поняття «пенсійна система». Виокремлено основні методи державного регулювання, правові основи пенсійної системи України та чинники впливу на неї. З метою посилення соціального захисту громадян визначено принципи реалізації процесу реформування й розроблено алгоритм побудови трирівневої моделі пенсійної системи України, обґрунтовано механізми державного регулювання пенсійного забезпечення на підставі балансу інтересів держави, застрахованих осіб, страхувальників і одержувачів пенсій.

Досліджено сучасний стан пенсійного забезпечення й соціального захисту загалом і зокрема, сільського населення, розкрито характерні ознаки тенденцій пенсійного забезпечення. На основі кластерного аналізу виявлено демографічні, економічні фактори впливу на пенсійну систему, підтверджено тенденцію до зростання розміру пенсій, відповідно покращення пенсійного забезпечення. Прогнозування за допомогою методу регресійного аналізу вказує на те, що збільшення пенсій менше за рівень інфляції в країні є свідченням негативних, а не сприятливих тенденцій. Виявлені закономірності сільського населення, що в майбутньому розмір пенсій буде меншим, ніж у містах і розрив між ними збільшуватиметься, частки пенсіонерів у сільській місцевості й економічного активного населення зменшуватимуться.

Результати проведеного прогнозування відображають можливі оптимістичні й песимістичні рівні середнього розміру призначеної місячної пенсії пенсіонерам у майбутньому через підвищення ВВП у розрахунку на 1 особу й середньомісячної заробітної плати, поступового уповільнення тенденції до зменшення кількості пенсіонерів серед сільського населення. Розраховано варіанти бездефіцитності бюджету Пенсійного фонду України, розроблено практичні пропозиції зі зміцнення соціальної безпеки, обґрунтування ефективності й фінансової стійкості пенсійної системи.

Ключові слова: *державне регулювання, соціальний захист, соціальна сфера, сільське населення, пенсійна системи, пенсійне страхування, пенсійне забезпечення, пенсії.*

Summary

Drabyk O.M. State regulation of pensions in the context of social protection of the rural population. – The manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics on Specialty 08.00.03- Economics and National Economy Management. State Agrarian and Engineering University in Podilya, Kamianets-Podilskyi, 2018.

The dissertation is devoted to the generalization and development of theoretical, legal, scientific, methodological positions and practical recommendations for the improvement of state regulation of pension provision in the context of social protection of the rural population.

The essence of the pension system, pension, pension provision has been theoretically substantiated, their structure and functions are clarified, scientific approaches are generalized and a new interpretation of the concept "pension system" is proposed. The main methods of state regulation, legal foundations of the pension system of Ukraine and factors of influence in the field of pension provision are singled out. It provides the establishment of general rules and order of conducting of all system subjects, their responsibility for compliance with these rules and includes the influence of the state on the activities of economic structures. It has been discovered that the state policy in this area is possible on the basis of improving the legal regulation and adaptation of pension insurance to international standards, compliance with the requirements of the system of laws, other normative legal acts, optimal combination of principles, methods, tools, creation of conditions for conducting, functioning and effective development of the system, which will result in the realization of the citizens' rights to decent pension provision in Ukraine.

It should be noted that modern Ukrainian pension system practically does not correspond with the indicated principles. It is financially unstable, socially unfair and does not provide the size of pensions according to the labor contribution of the majority of citizens, mainly of the poorest sections of the population, and at the same time creates conditions for a preferential (mostly unfair)) pension provision for a large number of pensioners. Excessively high rates of pension contributions pose an additional burden on the economy. Since the formation of an independent state, pension legislation is constantly changing in terms of rising the retirement age, the minimum insurance period required for appointment of pensions and by increasing the small amount of retirement benefits that are tied to subsistence minimum and minimum wages.

The studying of the current situation has allowed to reveal the characteristic features of pensions and social protection in general and of the rural population in specific, to allocate on the basis of cluster analysis demographic, economic factors of influence on the pension system and to confirm the tendency of increasing the size of pensions, and improving pension provision. The forecasting with the help of the regression analysis method was done. It indicates that the increasing of pensions below the inflation rate in the country is the evidence of not favorable but negative trends.

The following negative factors, which necessitate changes in the system of social protection, are identified: the destruction of traditional rural employment systems,

the growing unemployment rate of the rural population, the deepening of the demographic crisis, the deployment of depopulation processes, the widespread nature of poverty in the countryside, etc. It is indicated that in the future the size of pensions will be smaller in rural areas than in cities, and the gap between them will increase, the number of employed in the studied sectors of the economy will decrease. It has been proved that the existing solidarity pension system is economically unjustified and financially insolvent reflecting social, financial, and economic problems.

In order to strengthen social protection of citizens, the principles of implementing the reform process are determined; the algorithm of construction of the three-tiered model of the pension system of Ukraine has been developed; the mechanisms of state regulation of pension provision are grounded on the basis of balance of interests of the state, insured persons, policyholders and recipients of pensions.

Conditional calculations of pension payments were made, possible optimistic and pessimistic levels of the average monthly retirement pension for the future were determined by increasing the GDP per person and average monthly salary and gradually slowing down the trend towards reducing the number of pensioners among the rural population. The ways of strengthening of social security and the variants of the deficit-free budget of the Pension Fund of Ukraine were proposed. It has been proved that the activation of social policy should be aimed at combating poverty, preserving human capital, adapting it to the needs of a market economy, promoting economic growth, ensuring social justice and stability.

Key words: state regulation, social protection, rural population, pension systems, insurance, provision, pensions, pensioners, fund, budget, security.